

UNITÁRIUS KERESZTÉNYSÉG

	2. sz.	
--	--------	--

„HISZEM AZ ÖRÖKÉLETET”

*

A BETEMETETT KUTAK

UNITÁRIUS EGYHÁZI BESZÉDEK

Sajtó alá rendezte: Ágoston József unitárius keblitanácsos, Budapesten-

„HISZEM AZ ÖRÖKÉLETET”

Hitvallásunk utolsó tételéhez érkeztünk. Éppen jókor, mert pár nap múlva ránk vetíti Nagypéntek a halál árnyéká... Nehéz volt az út idáig, hiszen a láthatatlan Isten titokzatos fenségénél kezdtük, az Ő egyszülött fiát kerestük, bontogattuk a szent lélek teremtő szárnyait, megrajzoltuk az anyaszentegyház szikla pilléreit és fölfedtük a bűnbocsánat isteni mélységeit...

Nehéz volt az út idáig, de biztosan jöttünk, mert hitünket sok helyütt röpitette a tudásunk is, s így egy két szárnyú óriás fölfelé ívelése gyönyörűen vezetett a hitvallásunk tételeiből kiépített gondolathullámok felső csúcsain végig.

Hanem a keresztényi élet és az istenfiúsági öntudat igazi próbapontjához csak most érkeztünk meg.

„...Hiszem az örökéletet.” ...Megvonaglik a lelkünk, mikor ez a vallomás végig dübörög bennünk. Itt megtorpan az eddig biztosan jött ember. Letörik lelkéről a tudás szárnya s mint a félszárnyú saskeselyű a sziklacsúcs alatt meg-

remeg a gondolattól: Hogy fogok én fölvergődni a sötét völgy mélyéről a napsütéses tetőfokra? Itt a tudás már semmit sem segít. Mert itt már menthetetlen betegek halálhörgése, orvosszagú kórházak kórtermei, halottakat sirató harangok csengése és néptelen temetők fejfaerdői között állunk... Szenvedő nyöszörgések, halálhörgések, zokogó könnyek, *gyászruhák és sejtelmes lélekzuhanások kísérteties, szomorú muzsikája mellett hahotázva vigad c halál itt;* és aki diadalmas életörömmel jött is idáig, legalább egy pillanatra elszomorodik itt...

Ezt a tékozló farsangi mutatást kell nekünk beleillesztenünk hitvallásunk utolsó fejezetébe. De hogyan... Hiszen ez mind olyan kézzel fogható realitás, mely szüntelenül előttünk áll, két szemünkkel látjuk és megdöbbenéssel mondjuk róla, hogy tudjuk. *Az örökéletet pedig csak legfennebb hisszük, de semmiképen nem tudhatjuk.*

Megállunk itt és hallgatjuk a porladozó csontok zörgését, a letörő virágszirmok kinos rebegését, a temetőkerlek sírhantja fölött az elmúlás szellőjének monoton, egyhangú zengését és megkérdezzük: Hát van-e út innen tovább?..

Élnek-e még a már kidölt nemzedékek? Itt hagyott el, de hol van az édes anyám, a fiam, a gyermekem, az apám, a hitvesem, akit itt temettem el?...

Hiszem az örökéletet... Oh milyen könnyű volt, amikor az iskolában megtanultad... Nem is gondoltál arra, hogy tényleg hiszed-e csak a felmondott leckében ezt is megvallottad. Hanem most állj ide a temető kapujába és kiáltsd végig a halottak sírjai felett. Most mond meg, hogy tényleg hiszed-e? Ne nekem mond, mert én úgy is tudom, hogy e hit nélkül te nem is élhetnél, vagy örökké szerencsétlen lennél. De állj szembe a haldokló beteg kínjának ütemére táncoló halállal s előtte fejezd be a hitvallásodat.

Feszítsd meg még egyszer, ha akarod tudásod izmait, mozgósítsd a gondolkodó agyrétegeid roppant erejű katonáit s ha *így könnyebb neked, mond el, hogy mit tudsz az örökéletéről.* De ne nekem mond el, mert én tudom, hogy te a tudásoddal tagadó álláspontra is állhatsz, hanem tégy vallomást a szivednek, melyben féltve őrzöd az elköltözött kedveseid emlékét és *benne hordozod a saját halálos bánatos sejtelmeit is.*

Hiszem az örök életet... Vájjon tényleg hiszem-e ? Vagy csak elfogadom-e hitemet, mert nem merem megtagadni azt?

Hiszem az örökéletet... De hogyan hiszem? Vagy pedig túlságosan nehéz ez a hit nekem s megelégszem rejtelmes sejtelmeivel és igazi tartalommal soha sem tudnám megtölteni a hitemet? Mind olyan kérdések ezek, amelyek az embert vagy az Istenhez emelik fel, vagy le-

sodorják az istennélküli élet elhagyott mélységeibe.

Nekünk unitáriusoknak valóban nagyon nehéz az örökélet hite, mert a mi hitünket nem támasztja alá a testi feltámadás szárnyaszegett gondolata. Mi nem dobhatjuk bele e hitünket a purgatórium tüzes kohójába és nem számíthatunk a Menny és Pokol választóvizére sem. A mi hitünknek nincsenek teológiai dogmatámaszai. A mi örökélet hitünk úgy áll a halál kapujában, megfosztva reáöltöztetett ruhájától, mint a föld gyötrelmeiben megnemesedett, vagy agyongyötört testnélküli tiszta lélek, ahogy áll az Isten színe előtt.

Talán éppen ezért van az, hogy mi unitáriusok az örökélet hitünket soha sem magyarázzuk. Hiszen a lélek, amikor az isten előtt áll, elnémul ajakán a beszéd, fölolvadnak benne a gondolatok és fenséges csodálat ihlete remeg át rajta.

Nekünk az örökélet nem jól sikerült egyházi dogma, melyet el kell fogadni és vitatni nem szabad, hanem egy nagyszerű Istenterv, melybe bekapcsolódni és ezt megélni szent hivatásunk. Ahogy az Evangélista mondja: Az pedig az örökélet, hogy megismerjenek Téged, az egyedül igaz Istent és akit te elküldöttél, a Jézus Krisztust. A végtelenségig fölfelívelő életfolyamat, amelyet sem elveszíteni, sem megnyerni 60-70, vagy 80 esztendő alatt nem lehet, mert teljessége az Isten tökéletes megisme-

réséhez van kötve, Istent pedig csak akkor ismerem teljesen, mikor már előtte állok színről-szinre.

Ebben az életfolyamatban a test egészen jelentéktelenné válik és csak olyan szerepe van, mint a bölcsőnek a gyermek életében. Véd és ringat, amíg megerősödünk, de aztán nincs többé szükségünk reá. Kicsinek bizonyul és felesleges lesz, mert élettana a föld göröngyeiből íródott... a lélek pedig a földről Istenhez közelebb vágyik.

A jó és rossz harca, a jótettek kihagyott jutalma és a rossz cselekedetek elkerült büntetése, nem lehet a mi hitünknek végső bizonyítéka. Az örökélet útja ezeknél fenségesebb gránit kockákkal van kirakva. *Lelket csak egyedül az Isten teremthet, mert Ő egyedül az, aki egész lényében lélek.* És az Isten nem felesleges szikrákat pattogat bele e világba, hogy azokból itt e földön emberek legyenek, akik az Istenhez soha többé vagy csak válogatva kerülhessenek vissza.

Hogy egy virágsziromból az anyagcsere útján bojtorján lehet, ezt tökéletesen értem, mert a virágnak és bojtorjánnak közös a lényegük: Isten ültetései a földön. Hogy az egyik halból király, a másiktól meg eszkimó lesz, ezt is megértem, mert a halakból bőségesen teremtett az Isten, hogy jusson belőlük az eszkimók kunyhójába és a királyok márvány asztalára, egyaránt. De nem tudom felfogni azt, hogy az

Isten kisugározzon magából egy beteges lélek-sugarat, amely soha több, mint rablógyilkos nem lehet és ugyanakkor egy másikat annyira megerősítsen, hogy az a rosszat mindig elkerülhesse s ez az ő egyedüli érdeme volna, melyért ő gazdag jutalmat élvez, míg a másik a poklok tüzében szenved és ezzel végkép befejeződik mindkettő pályafutása. *Nem alkothatott az egy-lényegű Isten önmagából ilyen kétoldalú ember-világot!...*

A, nap és föld között felhők vannak sokszor. És a naptól kiáradó sugarak útja a felhők és a nap közötti távolságon teljesen egyforma. De milyen különböző ez az út a föld és felhők által bezárt levegőrétegben. Az egyik átragyog a felhőréseken és rámosolyog az iskola udvarán boldogan játszó gyermekseregére vagy besüt a kórterem ablakán a haldokló öreg sápadt arcára. A másik napsugár nagyobb szögben indult el és megkerüli a felhőket s végtelen búzamezőket aranyoz be az arató emberek gyönyörűségére. És vannak sugarak, amelyek visszaverődnek a felhők fekete faláról s ilyenkor a földön nagy területeken sok ember ázik, sok van, aki fázik, sok ember pedig az Istent káromolja, mert az idő keresztülhúzta a számításait.

Így van a lélek is. Az *Isten közelében minden lélek mosolyog, ragyog és nem ismeri a gonoszt.* Amikor az Istentől nagy távolságra kerülnek a lelkek, akkor sok közülük a felhőkön törik meg. Így van a jó és a gonosz. Így vannak

az egészséges lelkű, Istennel járó emberek és gonosz szerencsétlenek a földön...

A lélek sorsa azonban minden esetben csak egy: Istentől jönni és Istenhez visszamenni. Az Istent soha el nem felejtteni vagy az Istent újból megismerni...

Ezt az életfolyamatot a tudással megmagyarázni sohasem tudnám. Földrajzi útját megrajzolni, törvényeit a logika és matematika szabályaiba beleilleszteni, megnyilvánulásait a biológia keretei közé elraktározni, olyannak tartanám, mintha valaki a tengerek vizeit akarná kimerni. Mert a rész az egészet sem meg nem határozhatja, sem föl nem foghatja. Ennek az Istentől kiinduló lélekfolyamatnak én pedig csak egy parányi atomja vagyok. De” érzem, hogy beletartozom... és hiszem, hogy nincsen annyi szenvedés, bűn és jócselekedet, öröm, bánat, halál, koporsó és temetőker, vagy anyagváltozás, amely kiragadhatna ebből az életfolyamatból.

Nem tudom, hogy az Istentől hogy jutottam a földre, mert a születés nagyszerű titkából az ember tudásának csak másodrendű, biológiai szerep jut. És nem tudhatom azt sem, hogy az Istenhez mikor érkezem vissza, mert a lelkem útjában a halál oly kicsiny, oly parányi dolog, amely csak a szívem dobogását, a vérem keringését, az agyrétegeim élettani folyamatát állíthatja meg.

A bölcsőm sorsa különben is csak addig

érdekel, amíg gyöngeségemnél fogva hozzá vagyok kötve. De együgyű embernek tartanám a merész pilótát, aki könnyű gépével biztosan száguld az óceánok fölött s közben amiatt aggódik, hogy bölcsőjét nem vihette magával, amellyel terhét csak növelte volna.

És ebben az Isten által beindított örök élet-folyamatban a koporsóm sem érdekelt... Legfennebb csak köszönettel tartozom majd neki, mert csak a nagy szerencsétlenségbe sodródott emberek átkozhatják el a pillanatot, melyben az első lépést megtanulták. Aki pedig diadalmasan teszi meg pályafutását, az örök hálával gondol vissza arra a nagyszerű erőre, mely útja elején indította őt.

Hiszem az örökéletet, mert hiszek egy Istenben. De az életem kezdetét ép úgy, mint a beteljesülését nem határozhatom meg, mert az Istent nem tudom fölfogni.

Mindaz, amit Istenről, önmagamról s az örökéletről tudok, csak annyi hogy: az Isten gyermeke vagyok. Ezt pedig tudom, mert látom hogy mi emberek mindannyian Isten kezében vagyunk. Az a kis töredék, amit a földi életben önmagunkról szemlélhetünk, olyan istenien titokzatos, megrendítően szép és egyszerű, melyhez hasonlót az ember sohasem alkothatott. Megcsodáljuk a születést és megkönnyezzük a halált. Születés előtt azonban nem tudunk beszélni, gondolkozni, örvideni és szenvedni, mini Ahogy a halál után nem tudunk sírni és

könnyeket hullatni. Ez a kis élettöredék a földön gyönyörűen hirdeti, hogy: az Isten keze van rajtunk, vagy nevezzétek bárminek e szent titkot, egyetlen bizonyosság, amely végzetesen következik be az, amiről az apostoli levél így szól: „Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk és még nem lett nyilvánvalóvá, hogy mivé leszünk, de tudjuk, hogyha nyilvánvalóvá lesz, hasonlókká leszünk Ő hozzá, mert meg fogjuk őt látni, úgy, amint van.”

Ezt sem tudom elképzelni, hiába kérdenéd, hogy az Istent hogyan láthatom meg, mert a képzeletem erői megtörnek a föld határain, az óceánok túlsó partjain, a csillagok millió sorain, de a napot se tudnám megtagadni s akkor is hinnék benne, ha egy reggel naptalan sötét maradna a máskor fényárban úszó, glóriás kelet...

Az Isten felé, ki tudná megszámlálni, hány út vezet. A föld, ez a lélek őserdője, amely tele van millió emberek apró kis egyéni ösvényeivel, nem tud tájékoztatni, mert az emberek útja mind keresztül-kasul viszen rajta. Egymás mellett. Egymástól távol, egymás ellen, egyik a a másikon keresztül igyekeznek a földön az Isten felé az emberek. De az őserdő sokezeréves sötét, dús lombkoronáján egy lombtalan keresztfa elkorhadt törzsének résnyílásán beragyog egy isteni fényű, töretlen napsugár, az emberi életnek rengeteg útvesztőjében az Úr Jézus Krisztus véres ösvénye ez. *Nem egyedül*

istengyermek imádatra méltó tündöklése, elérhetetlen csodája ez, hanem az egész emberiség számára ez az egyetlen út, amelyről biztosan tudjuk, hogy az Istenhez vezet. Azért az örökélet első titka: megismerni az Úr Jézus Krisztust. Ne félj tőle, nem kell neked is keresztre feszíttetni magadat, hogy az Istent te is megláthasd. A keresztfa elkorhadt már régen 2000 év óta s a porait sem találnád meg, még ha meg is akarnál halni rajta. Csak azt a párányi rést kell megtalálnod, amelyet az öserdő rengetegén maga vágott és maga után hagyott a keresztfa. *Krisztus nélkül legfennebb megfejthetetlen álm az örökélet,* vagy bárgyú gondolat, amely egy ismeretlen pillanatban belehullott az első ember szívébe, s azóta ott sajog minden emberi élet mélyén. Kínzó kétségeit hiven szenvedjük a bölcsőtől a koporsóig, de tartalommal nem tudnók megtölteni soha.

Krisztus nélkül velünk született üres ígéret az örökélet, melyet a racionális gondolkodás úgy oldott meg, hogy néma gondolatjelként odavéste a sírok köveire. A halottak már nem törődnek vele. Az élők pedig, akik még testi szemeikkel láthatják a síron e jelt... gondoljanak felőle, ami nekik tetszik.

A hit azonban följjong, mikor e néma jel mögötti titkot olvasni kezdi. Itt a földi tereken kötnek és magukhoz láncolnak a göröngyök, amelyeken járunk és élünk. De önmagadat és az életedet igazán csak úgy ismerheted meg,

ha belefürösztd egész lényedet az evangéliumok választó vizében. És ebben a Krisztustengerben, melynek íze és üdítő ereje a hegy en imádkozó Jézus hulló könnye és a kereszten elfolyt vére, az evangéliumok választó vizében a test és a lélek egyszerre külön válik s mindkettő megkapja igazi értelmét. A test leperreg a lélekről. Lemossa róla a mulandóság ízetlen vize és a lélek isteni szikrává erősödik benne s megkezdí diadalmas pályafutását az örök Isten áldott közelsége felé.

Krisztust pedig hit nélkül soha meg nem érthetnéd. Hogyan tudhatnál hát csak valamit is az örökéletről, ha nem hinnél? A tudásnak az örökélethez semmi köze sincsen, mert az örökélet egyedül a hit dolga és a hit öröme. Óh... az nagyszerű, mikor mi tudhatunk valamit, de hinni valamit, mint szent bizonytságot, ez kizárólag a lélek szent gyönyörúsége, amelyen az értelem legfennebb irigykedve, fanyarán rnosolyog.

Én hiszem az örökéletet. S ez a hit fenséges nyugalom és mélységes tapasztalás nekem. Célja és értelme minden gondolatomnak, aranyfürdője az érzéseimnek és örök lendítő ereje az életemnek. Hiszem az örökéletet, mert *ismerem már Krisztust*. S ez a legnagyobb ismeret, amit most e földön elbíí a lelkem. De ez az ismeret mindennél többet ér nekem, mert *szent Ígéréte az életem beteljesülése, hogy egyszer az Istent is megismerhetem*.

Hiszem az örökéletet s megkönnyezem, ha koporsót vagy frissen hantolt sírokat látok, mert nem tudom, hogy a lélek, aki bennük bontotta ki testetlen szárnyait, vajjon ismerte-e Krisztust és vitt-e magával csak egy parányi bizonytságot is, vagy csak akkor ébredt istentudatra, mikor megdermedt benne a gondolkodó agya öntudata.

Hiszem az örökéletet, mint az Istentől kiindult s az Istenhez visszatérő örök lelki folyamatot.

Hiszem az örökéletet, mint az emberi lélek diadalmas útját az egyedül tökéletes lélek, az örök Isten felé.

Hogy most sem a lelkemről, sem Istenről, a lelkek lelkéről e hitemen kívül nincsenek tengernyi bizonyosságaim, csak azért van ez, mert itt a földön még nem lett nyilvánvaló, hogy mivé leszünk. Hiszen, amíg a gyermek a bölcsőben fekszik, nem tudjuk róla, hogy szilárd jellem vagy ingadozó erkölcs, hős vagy istentagadó gyáva ember, szegény, gazdag, egészséges élet vagy beteges szenvedés bontakozik majd ki belőle.

Krisztus útján azonban vár ránk a nagy ígéret: hasonlókká leszünk 0 hozzá és meg fogjuk látni Őt, amint van!

A hitetlen ember kajánul mosolyoghat erre: Ugyan minek ábrándozni az Isten látásáról, hiszen azt sem tudom róla, hogy van-e egyáltalán Isten. Elég nekem e nagyszerű földi világ gyönyörű tája. Itt van az én igazi hazám. Ezt

látom, ebben benne élek, ez az, amit most biztosan tudok. Minek áltatnám magamat hiú ábrándokkal. *Hitetlen embernek bolondság és nem probléma az örökéletet. De nem probléma a hívő embernek sem,* mert érzi, hogy egész lényével benne él s nem tud megszabadulni szent titkaitól. Rabja egy hatalmas lelki lendületnek és *a földi életét is az örökélet szemzőgéből nézi.*

Két különböző s egymással teljesen ellentétes világ ez a földön. Mindkettőt emberek: az Isten gyermekei lakják. Az egyikben Krisztus rabjai élnek, a másikat azok alkotják, akik maguk készítik Krisztusnak a keresztfát.

Hiszem az örökéletet. Ez a keskeny ajtó az unitárizmusban, amelyen keresztül Krisztus helyet követel magának a mi vallásunkban. Vallásunk többi területein szabadon járhatunk s alkothatunk magunknak vallásos világnézetekeket, de erre a meredek sziklacsúcsra, lehetünk bármilyen okos unitáriusok, Krisztus nélkül soha fel nem turistáskodhatjuk magunkat. A racionális vallásbölcselet, amely az elmúlt századokon oly nagyszerű értelemmel töltötte meg az unitáriuzmust, itt magára hagyja a hiveit s aki idáig csak magyarázni tudta Krisztust, de soha benne nem hitt, az értelmetlenül áll az örökélet kérdésével szemben s keserű csalódással íogja beismerni, hogy nem is tudom, miért lettem unitárius. *Szegény okoskodó, hitetlen emberek, akiknek minden vallásossága és imádsága csak*

annyi ért, hogy tudni akarták vele az Istent, az Ő elsőszülött fiát, az Úr Jézus Krisztust, a saját lelkünket és e szent titkokkal együtt az örök életüket. *Szegény jó unitáriusok*, akiknek a vallás nem tudott több értelmet adni annál az egyszerű erkölcsi parancsolatnál, tégy jót és kerüld a gonoszt, mert ebben benne van maga az üdvösség is. Oh nem, testvérem! *Élhettek Matuzsálem koráig is a földön s örökké csak jót tehettek, úgy is kevés lesz az, hogy jó cselekedetekkel hit nélkül elérhessétek és megláthassátok az Istent. Az igazi vallásnak vannak ezeknél misztikusabb aktivitásai, melyeket egyedül a tiszta hit erejével lehet csak megélni. Az örökéletet nem lehet csak prédikálni és csupán jó cselekedetekkel szolgálni, mert az örökélet ennél nagyobb alázatosságot, mélyebb isteníudatot, törhetetlen szent hitet követel magának az ember lelkéből.*

Hiszem az örökéletet. Hiszem. És nem is akarok többet tudni róla. Elég nekem az, hogy szent bizonyossággal hiszem.

Testvéreim! Ismét ránkborul a csendes alkonyat. Sötét árnyai betöltik körülöttünk a földnek minden kis zugát, amelyben reggel óta mostanáig világosság ragyogott. Fekete arcot ölt magára az éjszakába szenderülő világ. Olyan ez, mint amikor az élet alkonyán beköszönt hozzánk sötét árnyaival. De a felhők között, a tiszta égbolton csillagok ragyognak s valahol a nyugali tájakon most is világít a nap, ez az

örök fényforrás. A csillagok is feléje fordulnak s tőle kapott fényükkel a sötét éjszakában így ragyognak. Olyan ez a sok millió kis áttüzese-dett kis bolygó, mint a hit bizonyága az örök-életről. Krisztus felé néz s hol a tudás mély álomra szenderült s behunyta fáradt szemeit, a hit a sötét éjszakában is fénylik és világít.

Mi nem tudunk e földön többek lenni, mint a sötét éjszakában a nap felé tekintő bolygó csillagok. Esztelen bolygó, melyik nap nélkül önmaga akarna világítani s így a kéklő égbolton egyedül, elhagyottan, sötéten maradna.

Ha te egyszer engem az örökéletről kérdeznél, én, testvérem, neked egy másik kérdéssel felelnék. Mond csak, a te unitárius lelked vallásosságában van-e annyi erő, amellyel Krisztus felé nézz és Simon Péterrel, vallomást tégy neki: Uram, kihez mehetnék ? Örökéletnek beszéde van te nálad. És én hittem és megismertem, hogy te vagy a Krisztus, az élő Isten fia.

(Ez az egyházi beszéd elmondattott a szerző által 1934. évi március hó 25-én d. u. 6 órakor a Koháry-utcai unitárius templomban.)

A BETEMETETT KUTAK

Alapige: I. Mózes XXVI. 17-18.

Testvéreim! Az igazi kereszténység soha sem éli ki magát a vasárnapok áhítatában, de szüksége van a vasárnapokra, mint az embernek a hajlékra, mint a virágnak a napvilágra és mint a léleknek a templomra és az imádságra. A hétköznapiak összetörhetnek, megalázhatnak, kiábrándíthatnak, de a krisztusi ember ezeken túl a vasárnapok fényében meggyógyul, fölemelkedik, megalázkodik és újra reménykedik. Az Istent szomszédhozó ember számára a vasárnapnak külön lélektana van. Ez a lélektan az evangéliumok. A keresztény ideálok hűs oázisa, amely az egyetlen szilárd pont a végtelen világűrben, ahol az ember védve van az üdvösség számára. Ezen az oázison frissül fel vasárnaponként a hétköznapi harcokban elalélt lélek, ha van annyi ereje és bátorsága, mint a gyermeknek, aki elengedte már a bölcsőjét, hogy a vasárnapok szent alkalmaival megközelítse az evangéliumok oázisait.

Az nem igaz, hogy ma már nincs szüksége erre a felfrissülésre. Az sem igaz, hogy ma már

nincs szükségünk Jézus tudományára. Nem igaz az sem, hogy az ember isten nélkül is tud élni. Ezek csak a materialista élet boldogtalan csatakiáltásai. A pillanatnyi sikerek, vagy az összetört remények ujjongásai, vagy lemondó kézlegyintései. A lelket úgy alkotta meg az Isten, hogy örökösen szomjúhozza a krisztusi élet áldott magaslatait. Az ember kell, hogy íogja az Isten kezeit, mert különben a saját erőtlenségétől összeroppannak a tervei, a reményei s ha előbb nem, de a koporsónál összeroppan önmaga is.

A mai időket még nem lehet istenes kor-
nak nevezni. Közelmúlt évtizedek gyilkos erő-
feszítései mélyen belevágták keselyűkarmaikat
az ember testébe s halálatépett szívek véres
zuhatagával alásodorták a lelkét is az evangé-
liumos élet napfényes mezőiről. De holtpontra
jutottunk már. *Az anyag, a fegyver és az arany
üdvösségében keservesen csalódott ez a nem-
zedék.* Koldus családok, hazátlan nemzetek
nyöszörgő imái, állástalan diplomások s a re-
ménytelen jövő letargiájával tanulásra ösz-
tönzött ifjú seregek gyötrelmes tépelődései meg-
dallamosították már a sírbahullott racionális és
materiális századok halotti énekeit... Porbaesett
álmok, hazug ideálok mohácsi mezején, kiélt
gondolatok, összetört valuták mohi-pusztáján
halálraszomjazott a sok küzdelemtől agyon-
gyötört lélek... A kereszténység Szaharáján a
tervszerűen előkészített vihar rombadöntött min-

dent, amit eddig szépnek, jónak, örökértéknek gondoltunk. Megtagadtuk Krisztust s gőgös hitetlenségünk most ránk zúdította a régi kérdést: Ki fogja megváltani a világot?? Hol vannak azok az eszmék, amelyek végre fölfrissítik az emberiség lelkét?? Az egyensúlyát veszített élet káoszából, ki fogja kitermelni azokat a megváltó gondolatokat, melyek új szint és tartalmat adnak e kilátástalan, üres életnek??

A lélek azonban nem fog elbukni most sem. A külső keretek összeomolhatnak és fekete port, nehéz kősziklákat gördíthetnek az emberiség megtorpant élete elé. A lélek nem engedi magát végkép eltemettetni ! ! Hanem amikor alázuhan a képzelt magaslatokról, lent a mélyben megcsattogtatja fenséges szárnyait, lerázza magáról a fekete port és a reá omlott sziklaköveket s újrakezdi a harcot, de már nem a régi úton többé...

Így vagyunk mi most a XX. századelején. Még senki sem tudja, hogy milyen lesz az új kibontakozás, amelyben az ember magára talál. Sokan háborút jósolnak újra, egy másik megvihart, amely után végre kevesebb lesz az ember a földön és főka több ! !

Ha azonban imádságos órák áhítatos isteni csöndjében figyeljük az élet lázas szívlüktetését, lehetetlen észre nem venni, hogy *lenn a mélyben, a romok alatt morajlik valami... Betemetett kutak üdítő vizének forráslüktetése!* Az evangéliumok jézusi gondolatai, melyekben ha

még egyszer megfürdik ez az isteni egyéniségéből kivetkőzött ember, megtalálja bennük az egyetlen módot a helyes kibontakozás felé...

Szomorú, de úgy vagyunk mi most, mint Izsák a Gérár völgyében !... Megfáradva, összehörve, a szomjúságtól agyongyötörve elérkeztünk a betemetett kutak kietlen völgyébe.

Izsákot ellenségei üzik. Víztelen pusztákon, a forró nap tikkasztó hevében csaknem reménytelenül bujdosik pásztor népével és nyájaival együtt. Azokon a vidékeken jár, amelyeken egykor Atyja, Ábrahám lakott, aki gondos pásztor volt s a keleti sivatagon kutakat ásott mindenütt, amerre bujdosott, A hontalan fiú hazátlanul kóborol ellenségei elől olyan tájakon amelyek atyja boldog időket töltött egykor. De nem talál menedéket sehol. A Gérár völgye is kopár karjaival fogadja, nincs menekvés e drága földön sem. Csak az emlékek vibrálnak a forró levegőben, de ott élnek a fiú lelkében is. Buja mezőkről, égfelé csapkodó vidám pásztor tüzekről beszélnek ezek a drága emlékek. És Izsák érti e beszédet. Atyja vére végig pezseg a fiatal ereiben s lankadó izmai munkára lendülnek a betemetett kutak fölött a siralmak völgyében. Izsák a Gérár völgyében a szomorú romok, feltöltött kúthelyek fölött nem áll meg tétlenül, hanem kezébe veszi atyja ásóját és kiássa a néma kövek alól az egykor buzgó forrásokat. Es Gérard völgyében új élet támadt a régi tenyészet újra felsarjadt.

Íme, magyarországi unitáriusok! Íme, unitárius testvéreim! A kútásó Fiú eltemetett, elfelejtett meséje kiált hozzánk! Nem is az evangéliumokból, nem is Jézus gondolatvilágának misztikus légköréből, hanem a küzdelmes történelem legküzdelmesebb eseményeiből.

A történelem — azt mondják a tudósok — gyakran megismétlődik. De ha sohase ismétlődött volna meg eddig, a kútásó Hu élet-halál vívódása most beteljesedett rajtunk. Pedig itt nem is igen lehet romokról beszélni. Hiszen a magyar főváros és a csonkaország is nagy szegénységében szépen fejlődik, épül és virul. S az unitarizmus is ezen a részen szerény vagyoni keretek között, ezen az országrészen ma gazdagabbnak látszik, mint egykor régen, amikor még Dávid Ferenc erdélyi küzdelmeivel egyidejűleg itt a hívek evangéliumi öntudata jelentette az unitarizmus erejét.

De nekem azonban úgy rémlik, hogy ez csak mind csalóka látszat s a valóságban mi ma itt a *régi emlékek fölött, hatalmas épülettömbök között romokon járunk, a krisztusi kereszténység és a dávidferenci vallásos unitarizmus kutjain s az igazi élet pedig lent morajlik a mélyen...*

Azt mondják, hogy a világháború megzavarta az emberiséget, kiforgatta a világot a régi formájából s az a baj, hogy az élet nem tud bezökkenni egy nyugodt kerékvágásba. És ezzel okolnak, ezzel takargatnak ma mindent: a sze-

génységet, a munkanélküliséget, még a testvérharcokat is, sőt a közönyt és a hitetlenséget is. Pedig a világháború az azelőtti élet természetes következménye, logikus betetőzése volt csupán. S mint ahogy a csonkaország minden búját-baját nem lehet a megcsonkíttatás egyetlen tényével indokolni, ép úgy a mi vallási életünk sivárságainak, az evangéliumok oázisai nélküli pusztaságainak is a világháborún túl, messze a múlt századba nyúlnak vissza az eredő okai. Ne higyjük azonban, hogy a mi vallásos hitünkéi, a mi krisztusi öntudatunkat egyedül a háború tette tönkre. Hiszen abban a véres zivatarban, a halál torkában még sokszor imádkoztunk is. Nekünk a tudás, ez a mindent a karmai közé kaparintani akaró öntelt saskeselyű, *az áltudományok voltak sírásóink*. A mi vallásos életünk a racionális gondolkodás sziklakövei alatt buzog s az evangéliumok iránti régi szerelmünk a materiális élet üdvösségébe vetett hitünk víztelen pusztáin sorvadt el.

Oh! bár inkább még ezerszer szegényebbek volnánk, csak a Dávid Ferenc törhetetlen istenhitével tudnánk imádkozni, tudnánk templomba járni, tudnók az evangéliumokat szeretni és tudnánk vallásos életét élni! De hol vannak ma ezek az áldott vizű kutak ? Betemették a legveszedelmesebb ellenségeink: a pénz, a vagyon, a polgári életünk nagy elfoglaltságai, modern látókörünk csalóka horizontjai, az önző érdekek fekete sziklakövei és a hitetlenség s az

Isten nélküli élet mesterségesen táplált penésztelepei. Az Isten neve, az imádság ereje és az evangéliumok szellemvonásai megfagyott mosolyok ma csupán az emberiség arcán.

Azt mondjuk magunkról és ezt büszkén 'mondjuk, hogy a Krisztus nyájai vagyunk. Esztelen nyáj, amelyik tudatosan barangol el a Jézus által ásott kutak kies völgyéből. S epedő szomjúságunk gyötrelmeiben most kenyérért és abban az egy szóban a föld minden kincséért kiáltunk és nem vesszük észre, hogy az Ő kútjainak vizére szomjúhozunk...

*Hát meddig tart még ez a hazug ámítás?!
Ti szegény szenvedő emberek, unitárius testvéreim! Ideje volna már öntudatra ébredni !
Szép dolog a múlt örökségének kínjait hősiezen hordozni, de higgyétek el, hogy annál ezerszer nagyszerűbb a múlt romjai alól az igazi életet kiásni.*

*Kútásó unitáriusok, itt vagytok-e mind?!
Vagy elepedtetek ti is már a víztelen puszták homoksivatagjain?... Nem érzitek, hogy a föl-kavart élet az arcotokba homokszemeket sodor ?
Az Isten nevében hívlak: ne engedjük itt, az evangéliumok kútjait végkép betemetni. Ásót végy a kezedbe, unitárius testvérem ! Éppen te, aki a legreménytelenebb élet előtt állasz, mert a kereszténység tépett leple alatt neked van sokszor a legkevesebb jogod a megélhetéshez, elhelyezkedéshez jutni, azért csak, mert te, unitárius vagy ! Ásót a kezedbe s először önma-*

gadban ásd ki a krisztusi élet kútjait. A szikla-köveket és a homokszemeket, amiket már lelkedre rakott az élet, rázd le magadról, hogy buzogjanak benned az evangéliumok tiszta vizei. Mert ha egyszer ez a forrás árasztja panaszaidat és imádságaidat az Isten felé, talán egykor neked is jobb sorsod lesz itt.

Nem azért hívlak, hogy megváltssuk a világot. Az Isten dolga ez. Csak azt szeretném elérni veled, hogy ne maradj ott a nagy tömegben, amely ma is „Feszítsd meg”-et kiált s ma is keresztre feszíti Krisztust. De hidd el, hogy ez a tömegeből való kiállítás megérhet egykor annyit, mint itt a földön a legjobb állás, amelytől te is üdvösségedet vártad. Nem azért hívlak, hogy tedd le a válladról a nehéz keresztet, melyet örökségül kaptál. Csak azt akarom, hogy ezért a keresztért ne okold és ne átkozd az Istent! Nem azért hívlak, hogy csodát tegyek veled, csak azt akarom, hogy hagyd ott azokat, akik fásult közönnyel, modern hitelenséggel azt mondják, hogy nekünk már úgyis mindegy...
Unitárius testvérem! jöjj, legyünk kútásók!
 Bontogassuk az élet omladozó falait. Az unitárius házak kőkemény tégláit malterozzuk át újra életünk csodákra is képes istenhitével.
Változtassuk meg azt a beteges, öreg gondolkodást, hogy a téglafalak a mi házainkban védve tartják a hitet s mutassuk meg, hogy nem így van ez jól és hogy a mi egyházunkban is a hit tartja meg még az omladozó falakat is.

«Jöjj, legyünk kútások együtt! Jöjj csak, ássuk önlelkünkben Krisztus kútjait!... Szomorú sors ez, mert kényelmesebb volna hús források, pázsitos partján napfényen sütkérezni. De nem tehetünk arról, hogy amíg mi az élet mezejére érkezünk, ellenségeink betemettek minden kutat ott... Jöjj csak, keressük az evangéliumok kristálytisza harmatcsöppjeit.

S ha csak szemernyit is találunk belőlük, szeressük ezeket az Isten forrásait. Lelkesedjünk értük. Frissüljünk föl bennük. És aztán ássunk még mélyebbre, amíg életereinkben föl nem buzog maga az Isten... Oh, ha ezek a vizek eláradnának egyszer bennünk! Milyen másképp lenne itt egyszerre minden. A kis források imádságainkban csörgedező patakokká dagadnának. Eletünkben megáradnak az evangéliumok és sodró árjuk magukkal ragadják a cselekedeteinket is, majdnem egyetlen örökségünk, hitelenségünk homokjára épített álmaink összeomlanak, ahol ez a csodálatos víz végig árad bennünk, megtermékenyülnek rajtunk az Isten vetései...

Lehet, hogy te most még mosolyogsz ezen unitárius testvérem. Talán nem is tehetsz róla, mert sivár körülötted minden és a betemetett kutak fölött nem hallottad meg még Isten üzenetének forráscsobogásait. Pedig az Isten nem hagyja befejezetlenül a megkezdett munkát. A századok rohanó eseményeit se lehet föltartóztatni többé. *Ennek a századnak az a küldetése,*

hogy a romok között új életet teremtsen. S ha még nem omlott össze minden, ha még van valami a régi értékekből, amibe bele tudsz kapaszkodni, ám fogódzz erősen, de az Isten karját nem fogod tudni feltartóztatni. És emlékezz rá, hogy hazug ideálok rabszolgasága nem hozott üdvösséget soha. Most sem fog hozni. Betemetett kutak fölött. halálra szomjazni: férfiatlan, gyáva dolog. Összeomlott múlt és reménytelen jövő. Ifjú örökösének Krisztus kell, hogy boldoguljanak. S ha tudod már, hogy miért, ne kérdezd, hogy hogyan: áss utána és megtalálsz.

Izsák a Gérár völgyében kiejtette kezéből atyja ásóját s népével és nyájaival együtt elepedt a szomjúságtól a betemetett kutak víztelen homokpusztáin. *Megcsúfolhatja magát rajtunk így is a történelem...* De lehetséges a boldog megisméltetés is ! Izsák megásta atyja kútjait s Gérár völgyében felbuzogtak a régi források s üdítő vizükben új élet fakadt...

Unitárius testvérem, én hiszem, hogy” ie ezt a jobb részt választottad. Áldjon, meg az Isten! Es meg is fog áldani érette ! Ámen.

(E beszéd eredetije elmondattott a szerző által 1934. évi január hó 3. napján d. e. 11 órakor a Rákos-utcai unitárius templomban az ifjúsági konferencia alkalmával.)